

Refleksioner over sandheder

□ anmeldelse af Rune Lykkebergs □Kampen om sandhederne□

Skrevet af: **Ivan Lind Christensen** | Offentliggjort: 01. oktober 2009

Rune Lykkeberg
Kampen om sandhederne
383 sider, 299 kr.
Gyldendal

Det er en væsentlig bog om det danske samfund, dets befolkning og dansk politik som redaktørchef på Information Rune Lykkeberg har skrevet. Det er en bog som på en saglig og insisterende måde argumenterer for, at det danske samfund stadig er et klassesamfund, og at det af mange endnu opleves som et sådant. Ved udgivelsen gav bogen ekko i de fleste medier; den blev anmeldt og omtalt vidt og bredt og første oplag meldtes hurtigt udsolgt. Bogen kan i høj grad opfattes som oplæg til diskussion om, hvordan det danske samfund ser ud, har forandret sig og opfattes af bl.a. politikere og befolkning i sidste halvdel af det 20. århundrede. Men hvor forsvandt diskussionen egentlig hen? Både højre- og venstrefløjen i dansk politik og offentlighed har, efter anmeldelsernes ekko er tonet ud, forholdt sig (overraskende) tavse.

Bogen er inddelt i syv kapitler og et afsluttende efterskrift, samt et omfattende noteapparat. De første fire kapitler kredser om klasse og kulturel klassekamp, mens kapitel fem beskriver kapitalismens historie. Kapitel seks omhandler fortrinsvis Anders Fogh Rasmussen, mens kapitel syv behandler aspekter af individets selvforhold og en ny (somatisk) etik i samtiden. Efterskriftet samler op på bogens analyse med en konklusion om, *at man ikke kan være ligeglad med andres foragt* og den foragt man selv føler i forhold til mennesker, der, qua deres klassebaggrund og socialophav, reagerer anderledes end en selv, hvorfor det også giver mening at undersøge denne foragt. Lykkebergs afsluttende bemærkninger peger på elegant vis på et væsentligt problem i det danske samfund: Alle tror at have sandheden - det rigtige livssyn. Nyrup-regeringens underkendelse af DFs meninger (sandheder) som rigtige meninger, og omvendt, Fogh-regningens eliminering af såkaldt smagsdommeri og rundbordspædagogik, er alle forsøg på undertrykkelse og på at gennemtvinge egne sandheder.

Lykkebergs analyse kan læses på flere måder; dels som en litteraturhistorisk analyse, eller som en ikke-videnskabelig Bourdieu-inspireret klasseanalyse med eksemplarer hentet (fortrinsvis) i dansk skønlitteratur skrevet fra 1960'erne og frem. I anmeldelsen her, vælger vi at se analysen som sidstnævnte. Der er tale om en metaanalyse af sandhedsregimer eller *skift i de offentlige sandheder* og de forskellige positioners påstande om henholdsvis undertrykkelse eller benægtelse af sådanne sandheder både i forhold til selve undertrykkelsen og udøvelsen af magt (p. 13). Sproget er journalistisk, men stilen akademisk, hvilket Lykkebergs tilbagetrukne fortællerposition og inddragelsen af et væld (i forhold til analysens længde) af forskellige teoretikere (Honneth, Kant, Foucault mv.) som anvendes til at forklare forhold som f.eks. klassesmagt og politisk kapital, vidner om.

Lykkebergs sandheder

Lykkebergs væsentligste forudsætning i bogen er *det egentlig indlysende, at også det danske velfærdssamfund er et klassesamfund* som han skriver ved bogens begyndelse, og illustrerer med med talrige eksempler fra litteraturen, der belyser forholdet mellem de forskellige økonomiske og kulturelle klasser. Som her i Kristian Ditlev Jensens erindringsbog *Det bliver sagt* (2002), hvor

hovedpersonen, den unge mand, afslører sit oprindelige klassetilhørsforhold ved en simpel handling som at tørre sig om munden:

"Jeg skyndte mig at tørre mit eget mælkeskum af overlæben med oversiden af hånden. Jeg hadede, når jeg gjorde den slags. Så kunne man se, at jeg var vokset op i en samfundsklasse, der ikke længere eksisterede officielt." (p. 21)

En anden vigtig pointe i bogen er, at den økonomiske kapital ikke har været og stadig ikke er den eneste form for kapital. Lykkeberg peger på, at særligt den kulturelle kapital har en væsentlig betydning og hermed er den teoretiske inspiration hos Bourdieu slået an (p. 62). Vores tanker og ønsker, skriver Lykkeberg, *er præget af de friheder og nødvendigheder, adgange og forbud, som vi har vænnet os til at tage for givet gennem vores livshistorie* (p. 68). Konflikten mellem de to former for kapital bliver for alvor synlig med Anders Fogh Rasmussens udpegning af og opgør med samfundets kulturelle smagsdommere med henvisning til at *befri underklassen og middelklassen fra den intellektuelle, kulturelitistiske og humanistiske samfundsdominans*:

"Befolkningen skal ikke finde sig i løftede pegefingre fra såkaldte eksperter. Eksperter kan være gode nok til at formidle faktisk viden. Men når vi skal træffe personlige valg, er vi alle eksperter." (p. 54)

Som afsæt for tilstedeværelsen af magt/dominans i samfundet henviser Lykkeberg til Michel Foucault og anvender således en foucaultdiansk magt-forståelse som er karakteriseret ved en opfattelse af magt som dels noget allestedsnærværende, dvs. noget der er til stede i alle relationer mellem mennesker, dels som noget, der ikke kun virker negativt og undertrykkende, men også positivt og produktivt. Dette giver flere berigende perspektiver i analysen og bruges bl.a. til at fremhæve den centrale pointe, at både venstrefløjens kritik af den økonomiske magt og højrefløjens kritik af venstrefløjens kulturelle dominans, har deres berettigelse, idet der er tale om magtudøvelse i begge tilfælde.

Centrale teser

Lykkeberg mener, at kunne identificere 3 *venstreorienterede, demokratiske projekter* i efterkrigstidens Danmark. Det ene er det kulturradikale, som søger at opløse den småborgerlige kultur og etablere et kulturelt demokrati. Den anden er en Habermas-inspireret kamp mod privatisme og forbrugerisme, samt kampen for en interessefri offentlig diskussion. Ifølge Lykkeberg blev det tredje 'venstreorienterede demokratiske projekt' fremført af Socialdemokratiet og fagbevægelsen i form af ideen om 'økonomisk demokrati'. Det første og sidste projekt er for Lykkeberg at se utopier og i samtiden uden nævneværdig institutionel eller intellektuel resonans (p. 34). Kampen for en interessefri offentlig debat, hvad man måske også kan opsummere i Habermas' forestilling om det 'bedre arguments tvangsfrie tvang', har derimod haft en større udbredelse og grundlæggende betydning i den kulturelle elite. Her er det, at den kulturelle elite har haft et overtag fordi netop den har haft de bedste forudsætninger for at klare sig i en kamp, der foregår på 'intellektuelle præmisser' dvs. gennem fremførelsen af argumenter. Et af de grundlæggende argumenter hos Lykkeberg er i denne sammenhæng, at det vi i Danmark har oplevet i tiden op til - og i særdeleshed i tiden efter systemskiftet i 2001 - er en ny alliance mellem 'underklasserne' og den økonomiske middel- og overklasse baseret på en modstand eller en foragt i forhold til denne form for kulturel dominans (p. 103). Den nye 'klassealliance' er funderet i flere ting, men er særligt konstitueret i en fælles foragt og vrede vendt mod den kulturelle elite og dens kulturelle dominans. Det er i en fælles modstand mod den kulturelle elites insisteren på 'diskussionen', på fremførelsen af argumenter og pædagogiske metoder, at klassealliancen henter sin primære styrke. Den økonomiske overklasse er skeptisk overfor uendelige diskussioner og vil i stedet se resultater og effektivitet. For underklasserne gælder det, at den oplever sig tilsidesat i diskussioner, hvor den ikke formår at deltage (p. 101). Som Lykkeberg skriver, påstår både den økonomiske overklasse og underklasserne,

at den kulturelle elite udøver en magt som den ikke vedkender sig. Anders Foghs opgør med 'pladderhumanisterne' og deres evindelige diskussioner billiges derfor både af den økonomiske overklasse, der opleverer ham som en leder der kan skære igennem og sætte tingene på plads og af underklasserne, som en der forstår at sætte en stopper for unødigt palaver (p. 102).

Denne nye klassealliance er imidlertid også i sig selv et udtryk for en ny etik i samtiden. Den grænseoverskridende kunstner, der søger 'frigørelse' gennem udforskning af kulturen og den intellektuelles overvejelser over frigørelsen gennem den interessefri offentlige debat er ikke længere forbilleder, men nærmere skræmmebillede. De fremstår ikke længere som en avantgarde, der i kraft af deres ikke altid umiddelbare forståelige virke søger at frisætte mennesket i det hæmmende kapitalistiske system. De er derimod en trussel mod individet. Ikke en fortrop men en undertrykker.

Som sådan er Lykkebergs fremstilling ikke kritisk eller ser det som sin opgave at være det. Alligevel er der i analysen, hvad undertegnede læsere angår kritik til både højre og venstre i det danske samfund. Der er stof til eftertanke til den almindelige dansker, dvs. borgeren, til politikere og andre offentlige personer.

Diskussion

Med sin journalistiske stil i den næsten-videnskabelige klasseanalyse, ser Lykkeberg ud til at ville sætte sig selv og sin analyse imellem to verdener, og ikke forfalde til den ene eller den anden klasse, hvilket måske er årsagen til bogens umiddelbare gennemslagskraft ved udgivelsen. Skellet mellem det videnskabelige og det 'godt gennemtænkte', hvilket Lykkebergs analyse uden tvivl er, er der ikke nogen grund til at gøre for meget ud af. Men skulle det have været en mere klassisk videnskabelig analyse, så ville fraværet af en klar definition af analysens klassebegreb, formentlig være et af de første videnskabelige kritikpunkter til analysen. Med andre ord bliver selve *klassedefinitionen* vag i Lykkebergs analyse. Det tjener den skønlitterære analyse godt og appellerer bredt, idet den ikke er bundet til kvantitet og gensidigt udelukkende kategoriseringskriterier, men ved ikke at kvantificere og ved ikke at udkrystallisere de gensidigt udelukkende kategoriseringskriterier, kommer Lykkebergs analyse til at læne sig op af gængse, i Lykkebergs tilfælde, uarticulerede fortællinger og forestillinger om omfanget og naturen af f.eks. en kulturradikal elites dominans eller omfanget af 'underklasserne' og disses beskaffenhed. Fremstillingen forlader sig med andre ord på det usagte eller det undefinerbare, hvilket enhver fremstilling må gøre, men når fremstillingens opererer på et analytisk metaniveau, altså når sigtet er at afdække sandhedsregimer på et større samfundsmæssigt og historisk niveau, kan man som læser blive bekymret for, hvor mange af sådanne sandheder, der ligger bag de uarticulerede antagelser om samfundets classesammensætning og klassernes beskaffenhed.

Med valget af skønlitteraturen som det primære kildegrundlag og ønsket om at forstå klasse som et subjektivt - og følgelig objektivt - fænomen må man ligeledes spørge sig selv, hvem det egentligt er, der kommer til orde i analyserne. Er det ikke (uanset baggrund) alle aktører fra en kulturel elite? Er det f.eks. underklassernes stemme man hører i cand.mag. i litteraturvidenskab og filosofi Jan Sonnergaards noveller, eller romanerne af Kristian Ditlev Jensen, der ud over at have studeret litteraturvidenskab også er uddannet forfatter? Disse forfattere kan, ligesom i øvrigt forfatterne til denne anmeldelse, måske bedst betegnes som '1. generationsindvandrer' i en 'kulturel borgerligheds' felt. Dette giver dem unægtelig en særlig taleposition rig på observationer over habitus, kulturelle koder og dominansforhold, hvilket Lykkeberg er særdeles god til at indfange. Men er problemet ikke, at de såkaldte underklasser netop i den lidt svævende Bourdieu-definition der anvendes i bogen, er defineret ved ikke at have en stemme i denne (skønlitterære) sammenhæng? Dette er selvfølgelig en ny variant af det noget ældre problem om, hvordan man 'giver stemme til dem, der ikke selv har', hvilket Marx sagde om de koloniserede befolkninger. Som Lykkeberg også gør opmærksom på, kommer denne stemme nok bedst til udtryk via stemmesedlen,

der desværre er et meget fattigere sprog end det skønlitterære værk.

Skønlitteraturen som kildevalg gør til gengæld også Lykkebergs analyser særlige og anderledes interessante end mange andre debatbøger. Hvad er det det skønlitterære kan som debatter, artikler mv. ikke kan? Selvsagt kan forfattere (ofte) *noget med sprog* og de valgte eksemplar beskriver præcise følelser hos det enkelte menneske som mange genkender. Et eksempel er Kristian Ditlev Jensens skildringer af den unge mands følelse af ikke at kunne skjule sin klassebaggrund i den selvbiografiske roman *Det bliver sagt* eller Mettes magtesløshed eller manglende vilje til at handle i Kirsten Hammanns *Fra smørhullet*.

Historiske sandheder

Lykkeberg argumenterer overbevisende for at selvbeherskelsen og selvkontrol særligt i relation til krop og sundhed, men også i relation til opfyldelse af individets bevidst valgte 'livsprojekt', er blevet omdrejningspunktet for et nyt sæt af regler for legitim foragt. Denne tendens søges bl.a. sammenfattet i begrebet 'den somatiske etik'. Her synes analysen at trække på inspiration fra den britiske samfundsteoretiker Nicolas Rose og det governmentality perspektiv som han har været med til at videreudvikle efter Foucault. Og inspirationen bruges på en meget udbytterig facon. Der er mange ting man her kan nikke genkendende til. Her er det måske en mangel, at Lykkeberg ikke kaster et blot flygtigt blik tilbage til den klassiske liberalismes storhedstid i slutningen af det 19. og starten af det 20. århundrede. Her vil han have fundet et væld af nært beslægtede sandheder, den samme 'somatiske etik' som er genopstået under nyliberalismen, hvilket også antydes i Kaspar Villandsens ph.d.-afhandling: 'Det sociale arbejdes genealogi'. Forbindelsen mellem den somatiske etik og nyliberalt tankegods er ikke langt væk.

Det kunne generelt være berigende for Lykkebergs analyse, hvis den havde indeholdt et blot grovkornet historisk perspektiv på klassebegrebet og klassekampe i Danmark. Et sådant ville bl.a. vise, at der historisk set indtil tiden efter Anden Verdenskrig har været sammenfald mellem den økonomiske og kulturelle elite. Den kulturelle elite og den økonomiske elite har således bestemt ikke altid været i opposition eller for den sags skyld adskilt.

Nu er der som sagt tale om en metaanalyse - en sandhed om sandhederne, på et mere overordnet niveau. Der er således ikke tale om, at Lykkeberg går ind i de diskussioner som har præget den politiske scene i tiden op til og efter systemskiftet i 2001. Der tages ikke stilling til om f.eks. kursen i flygtningedebatten er blevet for grov eller om de kulturradikale tager fejl når de prædiker humanisme og tolerance og harcelerer mod DF. Fokus er på *hvordan* disse sandheder brydes i den offentlige debat og det er for så vidt et meget legitimt fokus. Men som ved enhver anden metaanalyse, så rejser spørgsmålet sig om, hvor analytikeren selv står - hvorfra udtaler man sandheden om sandhederne? En smule (selv)refleksion i denne retning ville have været interessant og sandsynligvis også berigende for analysen.

Refleksioner over køn glimrer, som i de fleste analyser i en dansk kontekst, ved deres fravær. Naturligvis kan det bortforklares med, at det ikke handler om køn, men om mennesker, om borgeren. Kan der være en anden årsag? Fraværet af kønsaspektet handler for os at se om Lykkeberg valg af litteratur. Han inddrager Benny Andersen, Jørgen Leth, Bent Vind Nielsen, Leif Panduro, Klaus Rifbjerg, Knud Sønderby, Hans Jørgen Nielsen for blot at nævne nogle af de skønlitterære forfattere, hvis værker indgår i analysen. Eksemplerne handler for mestendels om unge mænd. Der bliver akkurat plads til Suzanne Brøgger, Vita Andersen og Kirsten Hammann, hvis værker alle skildrer passive skikkelser. Men hvorfor ikke bruge eksemplar fra Helle Helle, Meret Pryds Helle eller Tove Ditlevsen. Mon ikke Lykkebergs valg af (mandlige) værker, afspejler dominansen af værker skrevet af mand i kanoner, i pensum på skoler og universiteter. Det samme gør sig i øvrigt gældende i forhold til etnicitet og klasse.

Konklusion

Man kan næste ikke undgå at få en fornemmelse af 'ideologisk linedans', når man læser Lykkebergs analyse. Der svinges sjældent for meget til hverken højre eller venstre. At denne linedans er vellykket afspejles måske mest af alt i den meget positive modtagelse bogen fik både i de venstreorienterede og mere borgerlige aviser. Skulle man i denne forbindelse have en anke, er det, at det er dæls svært at finde et fast holdepunkt, når man står på en line, eller, med andre ord, fra det metakritiske niveau er det svært at formulere et sådan holdepunkt. Dette har måske heller ikke været Lykkebergs hensigt, men efter læsningen af en så velgennemført analyse, så tigger man som læser om at få forfatterens svar på 'hvad gør vi så nu?'.

Hvornår er en sådan analyse som Lykkeberg har begået god? Det er den, når den kan give kvalificerede (og her taler vi vel om 'kvalificerede' i en kulturelitistisk form?) forklaringer på de større og tilsyneladende adskilte politiske, sociale og økonomiske fænomener vi oplever i vores hverdag. Det gør Lykkebergs bog. Man kan som nævnt være uenig i eller kritisk overfor nogle af de påstande og det overordnede perspektiv som forfatteren anlægger, men det må også gives, at flere af de centrale argumenter i bogen, særligt omkring, hvorfor det politiske landskab i dag ser ud som det gør, giver en vis mening. Det er en provokerende bog at læse, særligt for de, der måtte være havnet i kategorien 'venstreorienteret intellektuel' eller 'kulturradikal'. Men også for de som i dansk politik til stadighed arbejder ud fra fastlåste menneskesyn som "bløde pædagogiske humanister uden nytteværdi".

Samlet set er *Kampen om sandhederne* en læse- og anbefalelsesværdig bog med masser af stof til eftertanke til alle eksisterende klasser. Undertegnede kan kun håbe på flere analyser af samme slags fra Lykkeberg om end med en mere modig og tydelig Lykkeberg.